Openingsrede van het Partij Convent
d.d. 19 april 1958 te Utrecht.

Eén van de belangrijke winstpunten van de reorganisatie van de anti-revolutionaire partij enkele jaren geleden is m.i. de statutaire bepaling, dat twee maal per jaar het party convent in het openbaar vergadert. Dit orgaan vervult sindsdien als brede en gezaghebbende doorsnede van onze party, in het anti-revolutionaire leven een belangrijke functie. Dat is in de paar jaren, dat het Party Convent — nieuwe stijl — bestaat reeds duidelijk aan de dag getreden.

De tot nu toe gehouden vergaderingen hebben, temidden van de soms nogal heftige beroeringen in en om onze party, een duidelijke demonstratie gegeven van haar organisatorische kracht en gezondheid, zoals ook de geslaagde ledenwerfactie dat heeft gedaan.

Trouwens, niet alleen dit, ook als blijk van politieke eensgezindheid zijn zij steeds een verkwikking en een reden tot bemoediging geweest. Degenen, die hun indruk omtrent de huidige situatie van en binnen de anti-revolutionaire party in de eerste plaats laten bepalen door het rumoer, dat om bepaalde spanningen of bepaalde brochures heeft plaatsgevonden, vergissen zich in hun beoordeling van de feitelijke toe-

stand. Voorzover aan deze mensen de anti-revolutionaire zaak werkelijk ter harte gaat, zullen zij goed doen hiermede rekening te houden.

De uitslag van de statenverkiezingen op 26 maart 1958

Onze vergadering van vandaag valt tussen twee elkander kort opvolgende verkiezingen. Het is goed by de uitslag van de reeds gehouden statenverkiezingen enige ogenblikken stil te staan.

Nationaal-politiek gezien zijn belangrijke verschuivingen aan het licht getreden, groter dan men normaal bij statenverkiezingen zou mogen verwachten. Het is, geloof ik, duidelijk dat bij vele kiezers het doen van een uitspraak over de nationaal-politieke situatie en over de landspolitiek in sterke mate heeft medegespeeld.

Het meest opmerkelijke na de Kamerverkiezingen van 1956 is wel de spectaculaire teruggang van de Party van de Arbeid. Twee elementen springen daarbij vooral in het oog, te weten het minimaliseren van de doorbraak in de Rooms Katholieke gelederen en de sterke winst van de V.V.D., die waarschijnlijke niet geheel, maar stellig wel in belangrijke mate ten koste van de P.v.d.A. werd geboekt.

Over de doorbraak naar de Partij van de Arbeid, als be-

langrijkste geestelijk en politiek verschijnsel van de na-oorlogse jaren, is blijkbaar toch te vroeg gejuicht. Thans is gebleken wat zij waard is. N.1. niet ten zaak van innerlijke verandering in het geestelijk-politieke volksleven, maar voor velen een kwestie van opportunistische keuze. Het is overigens niet zo, dat haar aanvankelijke successen tengevolge van voor haar gunstige politieke en conjuncturele omstandigheden, daardoor minder bedenkelijk zouden zijn. Ze betekenen, dat ook in onze tijd, waarin toch wel heel sterk de centrale dingen van het leven in het geding zijn, nog steeds zeer velen het doen van een politieke keuze losmaken van de fundamentele uitgangspunten voor het leven.

Wij kunnen ons als anti-revolutionairen, overtuigd van de noodzaak ener politieke organisatie op de grondslag van godsdienstige belijdenis, verheugen over het terugdringen van de doorbraak in de Rooms-Katholieke kring. Het wegebben hier van de doorbraak-gedachte is, nationaal en Christelijk-politiek gezien, winst. Dit kunnen wij, geestelijk-politiek gesproken, moeilijk zeggen van de verschuiving van de P.v.d.A. naar de V.V.D. Als blijk van het terugdringen van de socialistische invloed kunnen wij ons er uiteraard over verheugen, een teken van het zoeken naar hernieuwd geestelijk fundament in de politiek is het helaas niet.

Degenen, die verwacht hadden, dat na de hard aangekomen klap van 1956 thans, twee jaar later, een zeker herstel van vroegere posities der anti-revolutionaire partij zou blijken, zullen teleurgesteld zijn in de uitslag der statenverkiezingen.

Persoonlijk geloof ik niet, dat er veel aanleiding was een herstel op zo korte termijn te veronderstellen, gelet op de omstandigheid, dat degenen, die eenmaal de stap hebben gedaan om een organisatie, waartoe zij qua belijdenis en innerlijke overtuiging geacht mochten worden te behoren, hebben losgelaten — en uit de terugval van a.r. stemmen in ’56 moest toch aangenomen worden, dat die er geweest zijn — zich in het algemeen niet plegen te haasten daarnaar terug te keren. Daarvoor is in de regel een nieuw geestelijk proces nodig.

Of uit het feit, dat de teruggang van a.r. stemmen ongeveer tot stilstand is gekomen — dat mag men toch wel volhouden bij een verlies van ongeveer 0,1 % vergeleken bij 1956 — zal blijken, dat wij een keerpunt ten goede hebben bereikt, is op dit ogenblik uiteraard niet te zeggen. De gemeenteraadsverkiezingen zullen daaromtrent misschien iets laten zien, ofschoon direct voorop gesteld moet worden dat deze, mede vanwege de vele gecombineerde protestants-Christeltjke en verdere bijzondere lijsten, nog veel moeilijker ten dienste van het

landelijk beeld analyseerbaar zijn dan de uitslag van de statenstembus. Overigens is het duidelijk dat ook al zou blijken van een stilstand in de teruggang, er uiteraard nog geen enkele reden tot tevredenheid is. Integendeel, de verzwakte positie van de georganiseerde protestants-Christelijke politiek geeft onverminderd reden tot ongerustheid en bezorgdheid. Dat geldt voor de protestants-christelijke groeperingen als totaliteit, ondanks het feit, dat ook deze keer de Christelijk-Historischen er beter af gekomen zijn dan wij.

Reformatorische eenheid

De strijd om het behoud van de georganiseerde protestants-christelijke invloed in ons historisch zo van de reformatie doortrokken land, voor welker noodzaak na '56 in onze kring toch wel voor velen de ogen zijn opengegaan, is onverminderd in het geding. Dezelfde verzwakkende factoren die in ’56 genoemd moesten worden, laten zich ook nu nog gelden, t.w.:

Ie. de ,,ontgeestelijking” in de politiek, het de politiek niet meer betrekken op de centrale dingen van het leven;

2e. de organisatorische gebrokenheid van het reformatorische volksdeel, kerkelijk en politiek.

Het protestants-christelijke element komt, vooral wanneer wij erop letten, dat het een stempel heeft gedrukt op de Ne-

derlandse natie in het uur van haar staatkundige geboorte, in onze tijd niet voldoende sterk en duidelijk zichtbaar naast de andere elementen voor de dag.

De Katholieke Volkspartij heeft zich van de gevolgen van doorbraakaanvallen hersteld en dankt dit stellig mede aan een sterkere kerkelijke positie dan bij de Kerken der reformatie het geval is.

De vormen, waarin het reformatorische belijden zich aan het volk presenteert, spreken vanwege de gespletenheid en gebrokenheid, die erin tot uiting komen, niet tot de verbeelding in de goede zin van het woord, zij wekken geen elan. Velen zien geen duidelijk reformatorisch politiek adres. De grote zegen der Reformatie schijnt voortdurend vergezeld te moeten gaan van de drukkende last der verdeeldheid. Het ia de schuld van ons, kinderen der Reformatie, indien mede daardoor van haar politieke boodschap te weinig werfkracht uitgaat.

Ik ben nuchter genoeg om de realiteit te zien, en ingewijd genoeg, om de moeilijkheden en omstandigheden te kennen, wanneer het over deze dingen gaat. Maar ligt in dit zoeken van nauwere samenbinding, als wij eerlijk en nuchter zijn, wanneer het gaat om het behoud van de georganiseerde pro-

testants-christelijke invloed en van de reformatorische geestesmerk in ons volksleven, menselijkerwijs gesproken niet het enig mogelijke perspectief?

En hoe zou dan de verdeeldheid ons ook maar één ogenblik met rust kunnen laten. Nog eens weer: ik ben nuchter genoeg om de realiteit te zien en om de lengte van en de vele klippen op de weg te zien. Maar er is om te beginnen de vraag, of wij bewust deze weg op willen en de klippen aandurven, in de wetenschap dat de moeilijkheden misschien nog wel zullen tegenvallen ook.

In mijn openingsrede voor de vorige vergadering van het partij convent heb ik onder de hoofdlijnen van anti-revolutionair beleid voor de toekomst ook gesteld een zo nauw mogelijke samenwerking tussen de christelijke politieke partijen met onzerzijds als uiteindelijke doelstelling: één Protestants-Christelijke Volkspartij. Deze hoofdlijnen zijn naar hun zakelijke inhoud door het Centraal Comité der partij aanvaard, waaronder dus ook de hier gereleveerde. In de afgelopen maanden is over deze zaak een discussie ontstaan, die vooral werd verlevendigd nadat de protestants-christelijke groepen in Den Haag besloten hadden bij de gemeenteraadsverkiezingen met één lijst uit te komen.

De verhouding tot de C.H.U.

Het is, overigens niet voor het eerst, duidelijk dat in de Christelijk-Historische kring op het uitspreken van het verlangen naar nauwere samenwerking en uiteindelijk naar één protestants-christelijke volkspartij veel terughoudender wordt gereageerd dan in de anti-revolutionaire gelederen. Althans in de hogere regionen der C.H.U. vindt men slechts weinige, zij het ook duidelijke, positieve reacties, een grotere groep uit aarzelende min of meer platonische instemming, en een aantal niet onbelangrijke figuren — ik denk hier b.v. aan de brochure van een negental vooraanstaande personen uit de C.H.: „Een getuigenis" — houdt de boot op zakelijke en principiële gronden uitdrukkelijk af.

Een anti-revolutionair past voorzichtigheid bij het treden in een discussie, welke momenteel kennelijk meer binnen de C.H.-kring dan tussen a.r. en c.h. onderling aan de gang is. Men zou zelfs kunnen menen, dat de anti-revolutionairen beter zouden doen zich, gelet op de verkiezingsuitslag en teneinde de schijn van het zoeken van wegen om de eigen verzwakte positie te versterken, te vermijden, over dit bij hen levende verlangen op dit ogenblik niet te spreken. Ik geloof echter, dat wij beneden de maat van deze zaak zouden blij-

ven, indien wij om die reden daarover nu zouden gaan zwijgen.

Het zou overigens dwaasheid zijn aan de punten, die in de brochure der negen Christelijk-Historischen naar voren worden gebracht, en die beslist niet alle, maar ten dele toch wel van wezenlijke betekenis zijn, waarde te ontzeggen.

De vraagstukken mogen dan al niet eenvoudig liggen, zij zijn een onderlinge discussie waard en het is verheugend, dat ook schrijvers van deze brochure de noodzaak daarvan inzien.

Het is zonneklaar, en als wij het niet reeds wisten, heeft de brochure „Een getuigenis", dit wel geopenbaard, dat er zo een en ander ligt tussen a.r. en c.h.

En als wij over toenadering tussen protestants-christelijke partijen spreken, behoeven wij ook bepaald niet deze dingen te verdoezelen en elkander alleen maar over het gezicht te strelen.

De Christelijk-Historischen hebben zo een en ander op de a.r. tegen: overspanning van principes en organisatie, eigengereidheid, het doortrekken van de antithese van het beginsel naar de mensen enz. Laten zij het maar zeggen en laten wij a.u.b. luisteren.

Maar zo hebben wij ook wel een en ander op de c.h.u. tegen. Bijv. dat zij een zekere tweeslachtigheid, een zekere aarzeling

vertoont in het zijn van Christelijke politieke organisatie. Hier is n.o.m. duidelijkheid nodig. Eerlijk gezegd kan ik mij als ik Prof. Van Niftrik lees, veelal niet aan de indruk onttrekken, dat deze bezig is van binnen uit de mensen van zijn christelijke organisatie rijp te maken voor de doorbraak. Een ander punt is het spelen als niet-kerkelijke politieke partij, wat de C.H.U. toch is, op het Hervormde Kerkelijke sentiment. Dit moge effect hebben, het is toch niet geheel zuiver.

Men zegt wel. de opheffing der verdeeldheid moet ook de Kerk beginnen. Theoretisch is deze stelling zeker niet onjuist. Maar hier zijn de feitelijke moeilijkheden nu eenmaal het grootst. De ervaring in het sociaal-economische en culturele vlak leert, dat organisatorische eenheid in het buiten-kerkelijke werk gemakkelijker realiseerbaar is dan in de Kerk. Wij zullen moeten begonnen daar waar de mogelijkheden zijn, ook als dat het terrein van de politiek is.

Zijn wij er dan geestelijk te klein voor geworden om de grote dingen weer hun grote plaats te geven? Het zou beschamend zijn, indien dit in het licht der wereld-historie van ons gezegd zou moeten worden in een tijd waarin de grote dingen, de structurele lijnen in de wereld zo sterk in beweging zijn.

Het antwoord op de vraag, of wij naar een nauwere politieke samenwerking der belijdende protestantse christenheid wil-

len, zal thans allereerst moeten komen van de kiezers in die gemeenten, waar men bij de raadsverkiezingen met gecombineerde protestants-christelijke lijsten uitkomt. Mogen juist daar de a.s. gemeenteraadsverkiezingen een getuigenis, een demonstratie worden van een reformatorisch — politiek — bewustzijn en van een gemeenschappelijk gevoelde verantwoordelijkheid voor de zaak, waarom het in wezen gaat.

Gemeenschappelijk front

Van R.K. zijde is, naar aanleiding van de motivering van het Haagse besluit tot het indienen van één protestants-christelijke candidatenlijst, beduchtheid uitgesproken over een daardoor toenemend anti-papisme in de protestantse kring. Ik heb indertijd reeds gezegd, dat hier onzerzijds van anti-papisme geen sprake is, en de heer Tilanus heeft voor de c.h. hetzelfde betuigd. Het gaat om het versterken van de protestants-christelijke positie, als krachtiger tegenwicht stellig ook tegen de groeiende Rooms-Katholieke invloed. Maar dat is geen anti-papisme.

Onze vrienden van de K.V.P., met wie wij op Europees vlak, samen met de C.H.U., verenigd zijn in de Internationale Unie van Christen-Democraten — een organisatie die de volgende maand in Scheveningen haar jaarlijks congres zal houden —

zeg ik; de relatie met de K.V.P. zou, naar mijn mening juist vergemakkelijkt worden, indien naast de grote Katholieke Partij sterke niet te veel kleinere protestantse formatie zou staan.

En tot de reformatorische Christenen, die een anti-papistische instelling hebben — en die zijn er zeker in de protestants-christelijke groep als geheel —, zou ik willen zeggen: gij zijt bezig, als ge meent in Rome Uw grootste vijand te moeten zien, nog steeds alleen naar de kant van de 16e en 17e eeuw te kijken, en gij vergeet, dat wij inmiddels op wezenlijke punten met de Rooms-Katholieken op een gemeenschappelijk front zijn terechtgekomen in een steeds feller wordende strijd tegen groeiende anti-Christelijke machten in deze wereld, zoals ons in de Bijbel voorzegd is.

De binnenlandse politieke situatie

Ik kom nu tot de algemene binnenlandse politieke situatie.

Een jaar geleden heb ik voor Uw vergadering de opmerking gemaakt, dat de politieke situatie, waarin wij toen leefden, bepaaldelijk niet sterk was en, naar mijn stellige overtuiging, voor een langere duur beslist ongezond, zowel voor het landsbestuur als voor de politieke oordeelvorming der burgers.

Er is toen door sommigen wel gedacht, dat deze opmerking gericht was tegen het zittende kabinet als zodanig en speciaal tegen het deelhebben daaraan van twee anti-revolutionaire ministers. Daarom ging het echter niet. Men zal onderscheid moeten weten te maken tussen een beoordeling en waardering van een kabinet als regeringscollege en de beoordeling en waardering van de politieke constellatie, waarvan dit college de weerspiegeling is. De opmerking was gericht tegen de politieke situatie, waaruit het kabinet was geboren, en tegen de basis, waarop het berustte. Dat behoeft niet zonder meer een verwijt in te houden aan het adres van het kabinet, zoals het nu eenmaal ingevolge die situatie fungeert. Het tast ook de loyaliteit jegens een kabinet waarin eigen geestverwanten zitting hebben niet aan.

En thans zeg ik nog hetzelfde als toen: deze situatie, deze basis is niet gezond. Dat is nog geaccentueerd door de verkiezingsuitslag.

De positie van het kabinet als regeringsorgaan is er in het afgelopen jaar niet zwakker op geworden. De omstandigheid, dat in moeilijke omstandigheden geregeerd moest worden, bracht dat ook met zich mee.

Juist daarom heeft het kabinet, naar ik meen, zichzelf niet

steeds een dienst bewezen, door bij wege van het stellen der portefeuille-kwestie op minder belangrijke punten te forse middelen ter doorvoering van zijn voorstellen te hanteren.
Voor veel van hetgeen ter opvanging van de financieel-economische moeilijkheden is gedaan, is het Nederlandse volk aan dit kabinet, dat impopulaire maatregelen heeft moeten nemen, dank verschuldigd. Zoals wij ook dankbaar zijn voor hetgeen onze anti-revolutionaire ministers Algera en Zijlstra hebben gedaan. Maar ondanks de uit de omstandigheden en het daarop gerichte beleid voortvloeiende versterking van de feitelijke positie van het kabinet, is van een versteviging van de politieke situatie als zodanig m.i. geen sprake.

De politieke spanningen duren onverminderd voort. Op zichzelf is dat uiteraard in een democratisch bestel een normaal en veelal gezond verschijnsel. Maar zij duren onverminderd voort ook tussen groeperingen wier geestverwanten samen aan de regering deelnemen. En dat is niet normaal en niet gezond. De politieke verhoudingen zijn sinds de oorlog nog steeds niet behoorlijk uitgebalanceerd. Toch zal dat voor een gezond en sterk, en vooral voor een voor de kiezers duidelijk politiek leven nodig zijn. Het is toch moeilijk te ontkennen, dat de gehele regeringsbasis van de laatste tijd in een soort dwangpositie is geraakt. Daar zullen wij in het belang van het nationale

politieke leven en zodra de omstandigheden dit, nationaal gezien, mogelijk maken, uit moeten.

De anti-revolutionaire partij is zeker niet van nature geneigd om in de oppositie te zijn. Zij heeft er ook niet bij voorbaat behoefte aan om geïsoleerd of samen met de V.V.D. In de oppositie te zijn. Doch er kan een moment komen, dat zij er terwille van haar eigen gezondheid en die van het nationale politieke leven niet voor weg kan.

Al zou ik het hem met die woorden niet nazeggen, kan ik er vanuit zijn positie redenerend toch begrip voor opbrengen, wanneer de K.V.P.- voorzitter, de heer Van Doom, zegt, dat de K.V.P. zo lang mogelijk in dit Kabinet zal blijven zitten, mede vanwege de grote Christelijk-democratische invloed daarin.

Ik kan mij evenwel niet voorstellen, dat de basis waarop alles berust hem, of wie ook, bevrediging schenkt en gelukkig maakt. Er is iets in de hele toestand, dat niet klopt. Dat geldt ook en m.i. niet in de laatste plaats met betrekking tot de verhouding K.V.P.—P.v.d.A.

Ik wil ook niet zeggen, dat hiervoor vandaag of morgen een oplossing kan worden gevonden. Immers, daarvoor moeten er concrete andere mogelijkheden zijn. Met besef voor de mogelijkheden en verantwoordelijkheden zal in het nationale

belang gewaakt moeten worden voor forcering en overhaasting. Wij zullen ons, wat dit betreft, ook niet moeten laten opzetten door de liberalen, die in een tijd dat nog veel ernstiger zaken dan thans aan de orde waren, deel hebben uitgemaakt van een kabinet op soortgelijke basis als het huidige. Maar het betekent wel, dat terwille van de duidelijkheid in de binnenlandse politiek, binnen afzienbare tijd een zuivering en opklaring van de partij-politieke constellatie nodig is.

De Overheidstaak na 1945

In de afgelopen jaren heeft de overheid in verband met de nationale en internationale omstandigheden van na de oorlog op een breed terrein regelend en verzorgend moeten optreden.

Dat was in velerlei opzicht niet te vermijden. Ten dele houdt deze ontwikkeling verband met de structuur van de moderne samenleving en zal zij een meer blijvend karakter hebben. Voor een ander deel was zij evenwel een gevolg van acute problemen, waarvoor het na-oorlogse leven werd gesteld.

De wederopbouw der nationale huishouding, de noodzakelijkheid ener versteviging van de financiële en economische positie van ons land, de behoefte aan werkgelegenheid en industrialisatie, de woningbouw, een tekort aan sociale voorzieningen, maatschappelijke nood, het gevaar van overbevolking

en de behoefte aan ruimtelijke ordening, en andere omstandigheden, brachten een uitgebreidere taak voor de overheid met zich mee.

In het algemeen gesproken waren de verschillende politieke richtingen het daarover wel eens, uiteraard met de nodige nuanceringen, met verschillen in principiële benadering en met uiteenlopende oordelen over de mate, waarin dit moest gebeuren. Voor de een ging een politiek ideaal in vervulling, voor de ander ging het voor de overheid krachtens haar roeping om de vervulling van een door de actuele omstandigheden geboden taak, terwijl er voor een derde wellicht van een onontkoombaar doch pijnlijk kwaad sprake was.

Maar al met al dreven de omstandigheden in de richting van een toenemende staatsbemoeiing.

Dit ,.geerde" op het socialisme, dat nu eenmaal niet wordt gehinderd door principiële remmingen, wanneer het gaat om een steeds toenemende staatszorg, doch integendeel daarin de vervulling van een politiek ideaal ziet. De feitelijke ontwikkeling paste daarom vooral in het socialistische straatje.

De Partij van de Arbeid liep dan ook dapper en met fanfare voorop. Zij wist met, technisch gezien, respect afdwingende vaardigheid vele burgers in de waan te brengen, dat de vele

na-oorlogse regelende en zorgende voorzieningen, welker noodzakelijkheid in de gegeven omstandigheden veelal even-zeer door de andere partijen werd erkend, toch eigenlijk aan de trekkracht van het socialisme waren te danken. Zij deed dit zelfs met betrekking tot de sociale wetgeving, hoezeer die ook in het algemeen gesproken niet uit het vanouds verkondigde socialistische standpunt voortvloeide doch meer in overeenstemming was met de Christelijke-sociale gedachte. Hoe het ook zij, dit alles speelde de socialistische party toch wel in de kaart.

Steeds meer breekt evenwel het besef door, dat een grens is bereikt. Dat kan het socialisme weliswaar principiëel niet erkennen, maar het Nederlandse volk voelt dit blijkens de stembusuitslag en blijkens het resultaat van de enquête, door de P.v.d.A. gehouden, duidelijk aan. Voor hen, die een natuurlijke staatsleiding en een verzorging door de overheid van de burger van de wieg tot het graf als politiek en maatschappelijk ideaal principiëel afwijzen — en dat zijn op verschillende gronden alle partijen behalve de socialistische — is de erkenning van die grens een innerlijke noodzakelijkheid.

Deze erkenning wordt onzerzijds niet bepaald door een negatie van de positieve taak van de overheid, doch door het hebben van een open oog voor de momenten, waarin de staat bezig is zijn bemoeiingen te overspannen ten nadele van de

beleving der eigen verantwoordelijkheid der maatschappij, welke een essentieel en primair vereiste voor een gezond volksleven is, en met verwaarlozing van de grens zijner bevoegdheden.

Men krijgt in deze tij, los zelfs van principiële inzichten, heel eenvoudig op puur feitelijke gronden steeds meer het gevoel, dat de overheid op menig punt bezig is zich te vertillen aan de taken, welke zij op zich neemt. Er ontstaat een last, welke voor een menselijk orgaan niet meer is te torsen en die ook boven de krachten van overheidsorganen gaat, voor wat betreft waarborgen voor een efficiënte en evenwichtig-rechtvaardige afdoening van zaken. Denk maar aan de onoverzienbare rompslomp in de woningbouw en het nimmer eindigende gemillimeter in het loon- en melkprijsbeleid. De wal is bezig het schip te keren.

Vrijmaking van de staat

Naar het anti-revolutionair inzicht is er in de praktische politiek een voortdurende spanning tussen de haar opgedragen regulerende taak van de overheid, de burger ten goede, en de primair in acht te nemen vrijheid en eigen verantwoordelijkheid van die burger, met de risico's daaraan voor hem verbonden. Het juiste feitelijke evenwicht is voor een bepaald

ogenblik niet in abstracte aan te geven, en ook in concrete niet door een algemene uitspraak vast te leggen. Het is een zaak van bewuste keuze in de staatspraktjjk van elke dag; het is een zaak van mentaliteit, van politieke instelling, ingegeven door een principieel inzicht in de verhouding van staat en maatschappij,

In mjjn vorige openingsrede heb ik als één der hoofdpunten van a.r. beleid gesteld, dat het, onder vooropstelling van de positieve betekenis der overheidstaak als een zegen voor het volksleven, noodzakelijk is de bemoeiingen der overheid in overeenstemming met de principiële beperktheid van die taak, in te tonen. In aansluiting daaraan zou ik thans willen zeggen, dat wij na een periode, waarin als gevolg van de omstandigheden, die, ik stem het toe, voor een deel nog gelden en wellicht blijvend zijn, aan de staat nogal ruim baan moest worden gegeven, nu in een stadium zijn geraakt, waarin het accent in onze Nederlandse politiek bewust moet worden gelegd op de vrijmaking van het leven van de staat, waar dit maar even mogelijk en verantwoord is.

Dit betekent uiteraard niet, dat de steeds oplopende curve der staatszorg abrupt kan of mag worden afgebroken, ook niet dat zjj in eens naar beneden kan worden gericht, en zelfs

niet dat die lijn in één maal horizontaal moet worden gemaakt en dat er geen nieuwe voorwerpen van overheidszorg meer bij mogen komen. Maar het betekent wel, dat er bewust naar gestreefd moet worden die lijn om te buigen, niet maar als partij-politieke doch als duidelijke nationaal-politieke doelstelling.

Aan algemene exclamaties of leuzen hebben wij hierbij niets. Daarmee schiet ook de V.V.D. niets op. Het is hier niet een zaak van een spectaculair of revolutionair ander beleid, zoals sommige groepen voorgeven het te kunnen brengen. Het is geen kwestie van één algemene maatregel van bestuur. Het zal in de praktijk van de dag vaak veel meer moeten gaan om accentverschillen, om een van geval tot geval de zaken stellen onder de toets van het streven naar vrijmaking en terugdringing van de staat. Het effect zal dan in de afzonderlijke gevallen misschien niet eens steeds erg duidelijk zichtbaar worden — dat is ook bij het gaan der laatste jaren in de tegengestelde richting niet het geval geweest — doch het algemene beeld zal een ombuiging te zien moeten geven.

Het gaat om een voortdurend uit hoofde van de staatkundige richting, welke wij willen inslaan, beleidvol bezien van de dingen. Het is, zoals ik zo even reeds zeide, meer een kwestie

van mentaliteit, van richting, van in concreto kiezen dan van het trekken van een forse streep of van een op papier neerschrijven van een aantal „neen's". Wanneer wij in de Nederlandse politiek inderdaad deze richting uit willen van een vrijmaking van de staat waar deze mogelijk en verantwoord is, — en ik meen dus dat wij op principieel en op feitelijk-politieke gronden bewust deze weg moeten inslaan — dan zal meer dan tot nu toe de bewijslast voor de noodzakelijkheid van nieuwe overheidsbemoeiing moeten berusten bij degenen, die haar bepleiten. En dan zullen ook bewust bepaalde inconvenienten door het in onze aard liggende Nederlandse streven naar perfectionisme op de koop toe genomen moeten worden.

Weerstanden

Het tot nu toe bereikte plafond der overheidsbemoeiing heeft bij diverse gelegenheden weerstanden opgeroepen. Zij spraken bij de behandeling van het huur- en het landbouwbeleid. Concrete elementen van ombuiging waren het sodaproject, de afstoting van K.L.M.-aandelen en het globale karakter van de prijsstabilisatie. Zij komen tot uitdrukking in punten als vrijere loonvorming, bezitsvorming, enz. En zij zullen, afgezien van andere principiële ovewegingen, moeten spelen bij zaken als kinderbijslag voor zelfstandigen, subsidiëring Kerkbouw, enz.

Ik zeg nog eens weer: het gaat hier om een kwestie van

koers. En het kiezen van deze koers in onze Nederlandse politiek wil n.m.m. zeggen, dat de socialisten daaraan krachtens hun politieke uitgangspunten niet kunnen meedoen. Het volgen van deze weg zal, juist omdat het om de praktjjk van alle dag gEiat en om, van geval tot geval, soms maar vrij subtiele accentverschillen, alleen tot resultaten kunnen leiden, als zij bewandeld wordt door mensen, die principieel die kant uit willen. Daarom zal een koerswijziging, wil zij effect hebben, op een bepaald ogenblik haar consequenties moeten hebben voor de regeringsconstellatie in ons land. De stembusuitslag wijst op het rijper worden van de situatie voor deze andere constellatie.

De geestelijke instelling van de burger

Het hiervoor gehouden betoog, gericht op het sturen in de richting van een sterkere vrijmaking van de staat, behoeft overigens nog een noodzakelijke en m.i. wezenlijke aanvulling. Immers wanneer wij willen nastreven het zoveel mogelijk voorkomen van nieuwe en het slaken, waar verantwoord, van bestaande bindingen van het menseljjke leven aan de staat, dan zullen wij ons er terdege van bewust hebben te zijn, dat dit maar niet alleen een zaak is voor de staat, maar niet minder ook voor de burgers.

Dan zal ook de maatschappij dat moeten willen en de consequenties daarvan aanvaarden. Dan zullen vooral ook de sterkste groepen in haar dat moeten willen. En daaraan mankeert nog wel eens wat en wellicht zelfs veel. Men wil vaak wel af van de staatsbemoeiingen, die hinderen, maar niet van die welke voordeel brengen. Er is, wat dit betreft, geloof ik, in alle kringen een geleidelijke verslapping van het eigen verantwoordelijkheidsbesef ontstaan. De ontwikkeling der laatste jaren heeft ons mentaal niet onberoerd gelaten en daarom zullen wij bij het pleiten voor een politieke ombuiging daartoe ook geestelijk bereid moeten zijn. Ik ben er — en ik druk mij voorzichtig uit — niet zo zeker van, dat allen die in deze tijd zo hard roepen om meer vrijheid en minder staatsbemoeiing dit steeds in de eerste plaats doen ten dienste van het grote goed der zelfwerkzaamheid en de eigen verantwoordelijkheid, en of niet vaak voorop staat de verwachting er zelf beter van te zullen worden.

Laten wij het goed verstaan: het terugdringen van de staatsbemoeiing, waar mogelijk, en het versterken der zelfwerkzaamheid, met de risico's daaraan verbonden, is een uitnemende zaak. Mits — en dat is de noodzakelijke aanvulling die ik moet geven — dit niet gaat uitsluitend ten voordele van

de sterkeren in de maatschappij van ten koste van de zwakkeren. Het verleden heeft nu eenmaal niet altijd reden gegeven tot groot optimisme op dit punt. Vandaar dat ik zo goed begrijp het stellig niet steeds verantwoorde maar wel begrijpelijke wantrouwen van bijv. de vakbeweging op dit punt. Het zijn ook en juist in een vrijere samenleving de zwakkeren — en dat zijn na hun zegenrijke strijd voor de versterking hunner maatschappelijke positie zeker niet altijd en in de eerste plaats de arbeiders — over wie het schild der overheid moet worden opgeheven. Zo is bijv. een voorziening voor weduwen en wezen een dringend noodzakelijke aanvulling van onze sociale wetgeving.

Onze party — beginselpartij

Ik keer thans, aan het einde van mijn betoog, terug tot onze eigen anti-revolutionaire partij. En ik wend mij dan speciaal naar de binnenkant en richt mij tot de kring van allen, die, heengegaan of niet, terzijdestaande of met, verontrust of niet, naar hun belijdenis de anti-revolutionaire richting zijn

De anti-revolutionaire partij belijdt, in alle ootmoed en in het besef van de kleinheid en zondigheid van haar woorden en daden te zijn een Christelijke politieke partij.

Wat wil dat zeggen: een Christelijke politieke partij zijn .

Het wil meer zeggen, dan dat haar leden zich politiek verenigen op de grondslag van een christelijke gezindheid. Zeker, het erkennen ook van het politieke bedrijf als een dienst aan God en voor de naaste is een vanzelfsprekende voorwaarde voor het zijn van Christelijke politieke partij.

Wij zullen ons echter ernstig hebben te hoeden voor de misvatting, als zou daarmede ten aanzien van het wezen en de bestaansgrond van een Christelijke politieke partij alles gezegd zijn. Immers, indien hierin het wezen van deze partij zou opgaan, is het de vraag of wij zoveel verweer tegenover de doorbraak zouden hebben, en of wij dan niet, beter dan ons met onze Christelijke gezindheid en ons Christelijk roepingsbesef organisatorisch afzonderlijk te bundelen, veeleer met die gezindheid in een niet-specifiek Christelijke organisatie zouden moeten treden.

Het zijn van Christelijke politieke partij, zoals de anti-revolutionaire party die belijdt te zijn, wil nog iets anders zeggen. Het wil zeggen, dat zij is een beginselpartij, d.w.z. dat zij in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift, naar de belijdenis der Reformatie, fundamentele politieke uitgangspunten aanvaardt, die ten diepste bepalend zijn voor de visie op staat en maatschappij en voor het staatkundige leven als zodanig. Uitgangspunten dus, die richtinggevend zijn voor de hoofdinhoud der politiek en die de wezenlijke kern van een politiek program

uitmaken.

In het zijn van Christelijke beginselpartij ligt de wezenskern der anti-revolutionaire party, als party met de Bijbel. zij, die met het hart en uit geloofsgehoorzaamheid tot haar menen te moeten behoren, behoren daarom tot haar. En het zijn de loochening of niet-aanvaarding der de politiek beheersende beginselen voor overheid en staatsleven, die haar de opvattingen van socialisme en liberalisme doen afwijzen Dat is een fundamentele politieke zaak.

De anti-revolutionaire party ziet derhalve als kenmerk van haar zijn van Christelijke politieke partij: het aanvaarden van wat de Bijbel ons leert omtrent het wezen van staat en maatschappij en de verhouding van die beide als basis van een politiek program. Echter, na het uitspreken van dit grote woord, dat wij willen zijn een beginselpartij op de grondslag van de Bijbel, past ons tegelijkertijd een grote mate van schroom en voorzichtigheid bij alles wat wij van daaruit als uitgewerkte politieke uitspraken en standpunten gaan formuleren en bepalen.

Wij hebben, uitgaande van de Bijbel, een klare en onaantastbare boodschap, ook voor de politiek. Wij mogen met beslistheid fundamentele beginselen voor het politieke leven staande houden, wetende dat wij er om tegengesproken zullen

worden.

Maar met dezelfde ernst hebben wij steeds weer te besef-
fen, dat in ons handelen van daaruit dagelijks de zonde ons
bijligt van verabsolutering van onze menselijke uitwerking en
formulering en toepassing. Staan wij juist in dat opzicht niet
vaak door onze wijze van getuigen, door ons praktisch-politieke optreden, door onze ,,eigen" zekerheden de doorwerking
van onze boodschap en het tot gelding komen van onze wezen-
lijke beginselen in de weg? Is de neiging — overigens een
algemeen-menselijke neiging — om eigen formuleringen en
standpunten te verabsoluteren, niet vooral onder ons, prin-
cipiële mensen, een groot gevaar en soms een groot kwaad ?

Zijn wij ons er wel steeds van bewust, dat wij door al onze
principiële discussies — en ik ontken geen ogenblik de betekenis en ook de noodzakelijkheid van vele daarvan — de ,,klei-
nen" ook kunnen ,,ergeren", d.w.z. van de goede weg af kun-
nen brengen. En daarmede bedoel ik niet de ergernis, die het
Evangelie, naar het woord van Paulus, voor de Joden bete-
kende.

Hoe groot is niet het gevaar, dat wij, overtuigd van onze
oprechtheid, soms een stuk menselijke eigengereidheid en
hoogmoed opdienen in het schone gewaad van een forse prin-
cipiële beschouwing.

Juist als principiële mensen en als beginselpartij zullen wij steeds weer de dingen centraal moeten stellen, die centraal zijn, en ons moeten hoeden voor casuïstiek of voor het overtrekken van verschil in inzicht op onderdelen.

Ik kom zelf, zoals dat heet, uit de school van de Wijsbegeerte der Wetsidee. En ik ben ontzaglijk dankbaar voor de fundamentele betekenis welke het onderwijs van haar grondleggers voor mijn wetenschappelijke vorming heeft gehad. Voortdurend ondervind ik de vruchten van de verruimende en verdiepende werking van haar conceptie in het bezien en beleven van de werkelijkheid, juist wat betreft het centraal zien van de dingen. Deze wijsbegeerte heeft zeer velen nieuw perspectief en nieuw élan voor een principieel denken geboden.

En toch vraag ik mij wel eens met een zekere bezorgdheid af — en U moet goed begrijpen dat ik hier niet de Wijsbegeerte der Wetsidee als voorbeeld noem, omdat zich in haar kring speciaal het gevaar, dat ik hiervoor signaleerde, openbaart — of in de kring harer leerlingen deze wijsbegeerte, in strijd met de wijdheid en de stimulerende kracht van de conceptie harer leermeesters, hier en daar niet het gevaar loopt tot een verengde, een geborneerde en daardoor onvruchtbare

zaak te worden. Ik bedoel dit niet met betrekking tot haar betekenis voor de wetenschap, maar voor het praktische leven. En als dit het geval is, dan voeg ik er oveiigens direct aan toe, dat dit mede zijn oorzaak zou kunnen vinden in de wijze, waarop van verschillende zijden ook in de eigen kring zonder serieuze kennisneming deze wijsbegeerte is tegemoet getreden, hetgeen vaak blijk gaf van een niet minder grote geborneerdheid dan in de kring van haar aanhangers zou kunnen ontstaan.

Deze opmerkingen maak ik in het volledige besef, dat ook daarin weer het gevaar bestaat de dingen scheef te trekken of te generaliseren. Maar toch meen ik, dat wij deze zaken openhartig onder elkaar moeten uitspreken, al is het dan ook — zoals in dit geval — ten overstaan van de Nederlandse pers in de openbaarheid.

Ik zou trouwens in het algemeen deze opmerkingen over het gevaar van verabsolutering zeker niet gemaakt mogen hebben, indien daaraan voorafgaand niet met girote nadruk het wezen van onze partij als beginselpartij en de noodzakelijkheid van beginselvastheid was gesteld. Immers, daarom gaat het juist, en terwille daarvan is het wijzen op de gevaren, die wij als principiële mensen lopen, noodzakelijk.

Maar wanneer wij dat beginsel, dat niet uit ons is, voorop-

stellen, dan mogen en moeten wij elkander ook voorhouden, dat wij vaak schijnen meer bereid te zijn elkander principieel de mantel uit te vegen, dan elkaar de voeten te wassen, zoals Jezus door Zijn voorbeeld aan het laatste Avondmaal ons geleerd heeft te doen.

Zo moet het ons hart pijn doen — en ik ga niet met stenen werpen, daartoe hebben wij niet het recht — wanneer wij in een krantenverslag over een landelijke vergadering van het Gereformeerd Politiek Verbond lezen, dat zijn voorzitter zich blijkbaar bijzonder bepaald heeft tot, zoals het er staat, een felle aanval op de anti-revolutionaire partij.

Wij hebben een aantal zekerheden. Die zijn niet uit of van ons, maar zij zijn bepalend. Daarnaast zullen wij evenwel steeds oog moeten houden voor de onzekerheid en de betrekkelijkheid van ons mensenwerk, ook wanneer het in het geloof wordt ondernomen. In dit verband zullen wij in de diepe zin ook de humor van vele van onze zwaarwichtige problemen moeten zien. Wij zullen elkander ook in het principieel — en beginselvast — zijn tot een hand en een voet en een geweten moeten zijn. Wij zullen daarbij ook, in politicis, op elkaar mogen toezien, hoe wij het er principieel afbrengen. Dat zullen wij echter moeten doen met Bijbelse en niet met

Argusogen. En dat heeft met liefde te maken.

Want behalve het elkander tot een hand en voet te zijn is nodig een elkaar vertrouwen, ook een vertrouwen in hen, die in de menselijke organisatie-vormen de verantwoordelijkheden dragen.

In de laatste tijd is nogal eens geklaagd over gebrek aan duidelijkheid van lijn in het beleid van de anti-revolutionaire partij, door de een gnuivend, door de ander bezorgd, dat hing van de sympathie voor deze partij af.

Ik weet niet of de duidelijkheid of onduidelijkheid van beleid in onze partij groter is dan in andere partijen. In het algemeen vraagt men van zijn eigen partij nu eenmaal een grotere duidelijkheid dan men van de andere verwacht.

Maar, om bij het eigene te blijven, ik kan er inkomen, wanneer deze en gene meent een zekere onduidelijkheid bij de a.r. partij te moeten constateren. De persoonswisselingen in de leiding der partij op onderscheidene posten, alsmede de omstandigheden waarin de georganiseerde Christelijke politiek na de oorlog is komen te verkeren, sluiten dit bepaald niet uit. Zoals bij tijd en wijle ook andere partijen in soortgelijke omstandigheden hebben verkeerd of nog wel zullen komen te verkeren en aan onduidelijkheid op bepaalde punten bloot staan.

Aan de goede opmerkers — en daartoe zijn toch in de eerste plaats de leden van Uw convent te rekenen — zal toch overigens bepaald niet zijn ontgaan de lijn, welke in de redevoeringen welke voor het Partij Convent mochten worden gehouden, zijn getrokken. En dat was een lijn, die bepaald niet uit de duim gezogen was, doch die aansloot aan het geloofs-uitgangspunt en aan de historie van onze partij, die tevens betrekking had op de actuele problemen van onze tijd, en die duidelijk door de partij zelf binnen en buiten het convent is aanvaard. Laten het in goed vertrouwen daarop nu maar houden en dan gaat die onduidelijkheid wel over.

Bouwen langs de geordende weg

Voorzover de hier en daar nogal forse interne kritiek op onze partij — al is die in zijn vorm misschien wel eens falikant onjuist of onbillijk — voortvloeit uit bezorgdheid, of de a.r. partij haar geestelijk-principiële karakter nog wel voldoende bewust is en beleeft, dan zeg ik: akkoord, met deze kritiek bouwt ge de zaak, waar het om gaat, en ge zult Uw effect niet missen. Doch ik zeg ook tot de kritici, die menen de fiolen van hun toom in de vorm van brochures of anderszins over de a.r. partij te moeten uitgieten, omdat dit volgens hen niet is of doet, wat zij zou moeten zijn of doen, dat zij dienen te beseffen, dat zij daarmede, stellig ongewild en onbedoeld,

toch op de een of andere wijze ongemerkt kunnen knagen aan de party, die er nu eenmaal naar democratische regelen is in haar huidige leiding en beleid, dat zij — wat zij beslist niet willen — de tegenstander in de kaart kunnen spelen, en dat zij beter deden, voorzoveel nodig ook in kritische zin, langs de geordende weg mede te bouwen aan de party, waar zy tenslotte geestelijk toch bij behoren en aan gebonden zijn. En laten zij nu niet zeggen, dat zij tot die geordende weg geen toegang hebben, want dat is niet waar.

Laten wij ons toch, vanwege de onaantastbare en onder ons onomstreden uitgangspunten, waarvan wij als beginselpartij uitgaan, ervoor hoeden ons tegen elkander af te zetten. Dat is op zichzelf gemakkelijk genoeg in een volkspartij als de anti-revolutionaire, waarin boeren, middenstanders, arbeiders en werkgevers. Hervormden, Gereformeerden, Christelijk Gereformeerden, Vrijgemaakten, Doopsgezinden en Luthersen, aanhangers van de wijsbegeerte der Wetsidee en mensen, die verre zijn van deze wijsbegeerte, verenigd zijn.

Natuurlijk zijn er ook in de anti-revolutionaire party genuanceerde richtingen en stromingen, wier houding mede wordt bepaald door de groep of kring, waaruit zy opkomen. Het zou onjuist zijn deze — wat men dan noemt — „vleu-

gels” een afzonderlijke organisatievorm binnen het partijverband te geven, zoals soms wordt gevraagd. Immers, daardoor zou het accent in een party, die reformatorisch-Christelijke- en volkspartij wil zijn, verkeerd komen te liggen.

Want tenslotte is er iets — en het praevalerende daarvan komt steeds weer tot uitdrukking, ook in de praktijk van het leven der party — wat hen allen boven die stromingen en nuanceringen uit verenigt, niet alleen religieus maar ook politiek. Het is datgene, wat naar Christelijke belijdenis de wezenlijke inhoud van de politiek uitmaakt.

Datgene, wat de doorbraak in een tijd van velerlei belangenpolitiek de zwakheid van een Christelijke politieke party pleegt te noemen, is in de grond van de zaak haar kracht, en tevens de basis van een politiek program.